PG
5038
N46S96
1919
c.1
ROBA
UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01788878 5

Purchased From

Funds Donated

by

The Andrew W. Mellon

Foundation

a de Urban 46

SE STANISLAVEM K. NEUMANNEM

BOHUMIL POLAN

SE

STANISLAVEM K. NEUMANNEM

LITERÁRNÍ STUDIE

—

PRAHA

NAKLADATEL FR. BOROVÝ

—

1 9 1 9

LIBRARY
AUG 14 1991
UNIVERSITY OF TORONTO

Básnické počátky věčného bouřliváka *Stanislava K. Neumanna* nejsou výrazově a myšlenkově tak smělé, jak už se jménem tohoto vášnivce ideje v představě se vybaví jeho celkové i právě pod rukou se mu rodící umělecké dílo. Skoro zároveň s Neumannovou první knížkou veršů *Nemesis, bonorum custos*... (1893—1895) vydána byla prvotina Arnošta Procházky „Prostibolo duše", šest básní velmi po lidsku vyvážených z bezedna citového a morálního ztroskotání, jejichž pouhý knižní název ještě dnes vyvolává v prostičkých nebo jen z dutého doslechu poučených myslích ponětí celého typu dekadentní zrůdnosti. V téže době četly se s oddaným zanícením a jízlivě se parodovaly verše Březinových „Tajemných dálek", rozvité v hluboce zářivé obrazy a šíré rytmy, a Jiří Karásek censuru i čtenáře pohoršoval rozkladným erotismem „Sodomy"; tehdy již zrál a do osvobozujících niterných rysů se utvářel společensko-mravní pathos „Zlomené duše" Antonína Sovy.

Vůči časově příznačnému stylu všech těchto soudobých literárních zjevů vypadá myšlenkové rozpětí a veršová barva Neumannových počátků značně nesměle. Bylať, jak se dovídáme z milé jeho vzpomínkové brožurky

„Politická episoda“, umělecká průprava debutantova prozatím nevelká; „ještě v kvintě četl Vrchlického s námahou, zřídka a bez chuti“ a dvě léta poté byl již celým svým vznětlivým srdcem a bouřlivými smysly v plném víru slavného pokrokového hnutí, jehož vášnivé debaty o všech věcech osobnosti a společenského celku a také „nekonečné flámy“ spotřebovaly zajisté závažně mnoho času a sil básníkových.

Hledáme-li pro veršový charakter Neumannova zapomenutého již debutu obdoby ve známějším básnickém díle, nalezneme ji snadno v počátcích Sovových, jak jsou vymezeny sbírkami „Květy intimních nálad“ a „Soucit a vzdor“ anebo v Macharových „Confiteorech“. Je to — s výjimkou dvou básní — napořád přesně pravidelný, tuhý a střízlivý verš uzpůsobený pro věrný popis drobné lyrické situace, jehož vnějšková věcnost byla by nám dávno lhostejna, kdyby jí tu a tam neoživil uměleckým impresionismem na suché realistické metodě vydobytý výraz vzdušného niterného souznění a smyslného zachvívání. Mladý Neumann byl formálně velice závislý a neosobitý a kdo se časem vrací k jeho básnickým pokusům, maje srdce plné svobodného rytmického kypění a rozkošnické

barevné hry celé další jeho tvorby, čte v „Nemesis“ vždy znova udiven sladké rondeau jakoby vyňaté z některého milostného cyklu Jaroslava Vrchlického, šestnácte skromně pointovaných rispetti a množství znělek úzkostlivě odměřených a znásilněných tvrdým slovesným schematem. Ze svého životního kvasu dovedl tu Neumann, už tehdy přece to uvědomělé „horké srdce pohanské a mstivé, za pyšný úsměv vždy se kryjící“, básnicky obměniti jen jistou střední vrstvu: melancholii vězeňského osamocení, změkčilou až k sentimentalitě prostným vzpomínáním na lehce smyslnou idylu lásky a na přírodu v barvách předimpresionistické krajinomalby. K tomu trochu genrových náčrtků z cely a dvora novoměstské a borské trestnice, nadbytek deníkových záznamů nervosní náladové sebepitvy a dva nebo tři výbuchy ryze neumannovské vášně, které se nevolně zmítají v sevření seschlé retoriky, ale také již verše patřící jenom a navždy šťastnému básníku smyslného okouzlení:

v křoví je šepot a vzruch,
jak dívka panenská, vysvléklá,
lichotný, měkký je vzduch.

Zmíněná již „Politická episoda“ leccos nám pěkně a upřímně povídá, čeho je zapotřebí, aby se dobře porozumělo básnické struktuře „Nemesis“. Směšné a trudné násilí poplašené policejní zvůle neučinilo na mladého omladináře valného dojmu; vina odsouzenců, či přesněji jejich zásluha nezdála se mu nikterak úměrnou lomoznému alarmu státní pohotovosti a celé to střetnutí nedovedlo vyrýti hlubší brázdy v niterném žití skeptika, jenž tušil a přebohatou další životní zkušeností v přesvědčení se utvrdil, že by bylo nemoudré mermomocí chtít od četníka něco jiného než jen jeho řemeslo. A tak nám ukazuje sbírka „Nemesis, bonorum custos“ detailní a téměř rozplývavě všeobecnou podobiznu měkce lyrického nitra, jež se jakýmkoli řízením osudu dostalo do ticha žalářní samoty a koupe se hygienicky v „lázni rytmů“, v rozkoši osobních vzpomínek i trýznivého citového žďání, nedbajíc — aspoň tvořivě — nadosobního smyslu svého podivného postavení. Trochu společensko-charakterových rysů dodává tomuto osobně jistě památnému portrétu jen několik básní „Intermezza“, psaných v době prozatímní svobody po vyšetřovací vazbě pod novoměstskou věží a v očekávání definitivního uvěznění na

Borech. Tu lze tušit budoucího Neumanna z hrdého gesta, s nímž jde Prahou „plnou únavy jako zbitý pes“ vstříc „davu, jenž se o ctnost jen a břich svůj leká“, z macharovsky vyjádřené sebeironie bojovníka „pro ty davy bědné, davy rozespalé.... které... hlučí na svých promenádách a politiku žvaní v pivovaře a fráse lapou z tribun, z parlamentu“. Myšlenkově však nejzajímavější a také lehkou, volnější stavbou sloky a zpěvným rytmem od ztrnulého celku sbírky odlišenou báseň cyklu věnoval autoru „Písní otroka“, básníku Neumannova časného jinošství. Tehdy Machar umělecky se zdarem soutěží s lidsky nepřekonatelným burcovatelem naší národní cti a Neumannův „jonák s pádnou pěstí a blesky v oku“ chová se k „prostovlasé holce snící nad pohádkou, napsanou na pergamenu, o třpytivém diadému“ zcela ve slohu slavné národní knihy „Tristium Vindobona“:

A čapku chudou,
frygickou čapku rudou,
jí klade na vlasy,
tu chudých korunu,
jak nosili je
kdes před časy.

Zatím co politická mládež lety vězení platila svou kulturní iniciativu a dobrou vůli, rozvíjela se ve světě a v Čechách po zákoně jako příroda nepotlačitelném fronta prospěšného kulturního boje. Nutno-li se obejíti bez obšírných historických výkladů a rozborů, možno snad přece dosti zřetelně naznačit souhrnný smysl tehdejšího usilování pouhým poukazem na hmotný a v dohlednu nezničitelný zbytek období, jak se nás nevlídně dotýká v naší každodenní životní praksi: prochodíme pětinu svého lidského věku ulicemi předměstí zbudovaných v osmdesátých a devadesátých letech, žijeme své nejlepší roky v obydlích, jež zařídili tehdejší řemeslníci a pocit vzpoury lehce se v nás vzepne při bdělém pohledění na tuto zátopu barbarské prostřednosti, na tento obecný výraz duševního vyčerpání a rozumové nivelisace. V kulturním odvětví nezávislém tolik na hmotných předpokladech a užitkových tendencích není třeba čekati, až se klesne tak hluboko jako v úpadkovém řemesle a přece na sklonku osmdesátých let věru hrozilo nebezpečí, že se bude průměrně básniti tak, jako zednický mistr vlepoval pestré sádrové slátaniny a napodobeniny do průčelí honosných činžákův a že morální a citové cenění

osobnosti upadne na úroveň téhož mechanismu, se kterým soustružník oné doby do nekonečna množil pitvorné součásti a přízdoby měšťanského i lidového nábytku. Obnova takto popřené lidské osobnosti byla nezbytna a je to základní zásluha literární generace, nebo snad generací, jejichž tvořivé síly v devadesátých letech k širokému rozmachu se napjaly, že obnovu tu vykonaly, ať již kterýmikoli prostředky a způsoby výrazu.

Pro Stanislava K. Neumanna nové umělecké hnutí znamenalo uvolnění vrozených povahových sklonů; jeť básník po otci potomek polského šlechtického rodu a jeho lehká, vznětlivá krev člověka hrdého na svoji vnitřní svobodu a vnější nezávislost jej předurčovala, aby se stal v podivuhodně krátkém čase nejslyšitelnějším hlasatelem domyšleného individualismu. Mladé potřebě subjektivnosti, zúžené a prohloubené niternosti vidění i vnímání, mladé žízni po vlastní smyslové a duchovní pravdě osvobozené z útlaku starých souhrnných konvencí, jež zeschly na pouhé formule, hověly podle živé dobové logiky tehdejší Rozhledy a zvláště Moderní revue, ze všech novodobých českých časopisů list nejvýraznější umělecké tradice. Tam se vzně-

covala mládež příklady osobní jedinečnosti vykládané kriticky a představované nahou uměleckou formou, odtud si odnášela plodná poučení a užitečné omyly — bez nichž nebylo by našich syntetických jistot — o výsostném právu osobnostního poznávání v konfliktu s hromadným zákonem světa, tam jí dán podnět, aby se snažila porozuměti Friedrichu Nietzscheovi, velikému učiteli sebecenění a sebekritiky. Když na jaře 1895 opustil Neumann borskou samotu, kde ho nad rozepsaným sešitem neohebných veršů „Nemesis" zastihla „veliká událost života" ve způsobě prvního čísla Moderní revue, ocitl se v Praze jakoby v „pařeništi enthusiasmu", ve své nejvlastnější půdě zkypřené už dílem podnes nezměřeným a jako připravené pro jeho *vášnivý* způsob myšlení a instinktivní soudnou logiku. A v prosinci téhož roku dotiskl knížku pro krajní český modernism typickou a nazval ji dvěma z jejích veršů: *Jsem apoštol Nového Žití a žádné se nelekám rány, jsem rytíř nového Graalu, jsem rytíř bez bázně i hany.* Titul dal v záhlaví obdélníkového sešitu vysázeti literami *gotickými,* na viditelné znamení své povýšenosti nad prostřednost.

Na osmnácti sonetech sbírky „Jsem apo-

štol" mnoho spolupracovalo pokolení, které přejalo francouzskou metodu „alchymie řeči" a ze základu přezkoušelo a přetavilo prvky básnické mluvy rozložené ochablým Vrchlickým a jeho dědici v pouhou vnějškovou mosaiku bezvýrazného lesku. V „Nemesis" převládal trpný popis, jehož slovo dovedlo unésti o málo více než jen pozornou přesnost postřehu a vlažnou atmosféru samotářské sentimentality; nová knížečka patetického apoštolátu a rytířství individualismu od svobodného vlnění širokých daktylských veršů do detailní skladby a vazby obrazové vzdouvá se pohybem vůle a lyrické činnosti. Je to vůle právě neumannovská: útočná, do měňava rozžhavená, s bouřlivou tendencí bezprostředně vsahovat do života a rázem tam popouzeti a zaněcovati. Jí snadno se Neumann zmocnil kořisti společného dobového výboje — šírých orchestrálních akordů rytmických, smyslné skutečnosti zející z nově užitého slovního spojení, v české poesii dosud zřídka tušené a za nervového chvění pojatelné plnější životní konkrétnosti, jak se ztělesňuje barvou příměru i plnozvukem rýmu; její lehkost však také způsobila, že v prvním období Neumannova díla, asi do rozhraní daného „Hrstí květů z různých sai-

son", často umělec ztrácí pevnou půdu nezbytnosti výrazové, potlačen řečníkem a patetickým improvisátorem.

Co prsti zahřáté máš asi pod prsů růžovou vlnou,
když z hrudi Tvé se povznesl květ, jenž má tak panenský nádech,
nad bahna, kde bestie mamonu dalekým sluncím klnou
a všecko vysoké zdupají na pustnoucích . . . pustnoucích ladech.

V obou dvojverších této sloky jakoby bylo zkráceně vyjádřeno, co Neumann spolu s nejuvědomělejšími strůjci literárního převratu a s celou vrstvou epigonů kladně vytěžil z kvasu doby a jak se také s těmito fanatiky rozumové analyse i daleko nadskutečného snění mýlil co do slohové jadrnosti lyrického projevu.

Generace devadesátých let byla především generace bojovná. Její činnost na mravním a intelektuálním vývoji naší české společnosti je nepopěrně zřetelnější než její kladně zamýšlené dílo tvárné, dílo umělecké. Nijak se neznepokojujme, když se někdy setkáme s upřímným moralistním ústrachem věrně

doprovázejícím vzpomínku na tituly jako, jsou „Prostibolo duše“, „Sodoma“ nebo „Apostrofy hrdé a vášnivé“; tyto knížky dobře se zasloužily právě o ethické ne-li obrození, tedy aspoň prohloubení naší bytosti, odkrývajíce niterné skutečnosti a žíravé mravní i smyslové děje, o nichž starý člověk nechtěl věděti, ač jich byl společensky zplna účasten vlastním nedozíravým životem. Od časů „dekadentních hyperkritik a hyperanalysí“, psaných prósou i veršem dnes nám tak odlehlým, víme poměrně lépe, kde je naše niterné místo v lidském světě a cítíme se jistě svobodnější, to jest se svou láskou a odporem uvědomělejší v jeho kruté a velké hře.

Když se F. X. Šalda, Jiří Karásek nebo Arnošt Procházka dali do boje za principy, nevypadalo to profesorsky. Mladý Neumann, jakoby divem probuzený z polosnění své jinošské lyrické intimity, zvolil si polnici, pravou polnici co nejvýše laděnou pro útok, hudebním nástrojem básnického umění a ihned učinil myšlenkou i výrazem zadost této smělé volbě. Všechny zvukové tóny knížky „Jsem apoštol“ nedochovaly ovšem zlatistého lesku a pružného vznosu, kterým se z nich vzněcovala mládež za dob proslulého boje proti duchu davové prostřednosti

a mocenskému jeho typu — měšťáctví. Leccos z verše první tvůrčí periody Neumannovy poztrácelo smyslu živého organismu a ztuhlo v myšlenkový dokument, hojně velkých fanfárových motivů zploštělo časem v nezvučný retorický třesk a nejedna celá báseň propadla zase rozkladu podle nesourodých prvků naivního citového vznětu a ryze dobové rozumové inspirace. Navždy však, přes náš bůhví do jaké jen míry důsažný historický posudek, volá bouřlivě iniciativní dílo Neumannovo — ta nepřetržitá výzva tvořiti život! dobu! chvíli! — po uctivé spravedlnosti svojí dokonalou tendenční důsledností a mravní jednolitostí.

Sbírkou „Jsem apoštol“ pokusil se básník o cyklické vyjádření svého poměru k lidskému společenství ve všech niterných směrech osobního bytí a tak i horký erotický popud i čiré privatisimum tvůrčí sebecharakteristiky utvářely se mu v širokém útočném vztahu k společenskému ústrojí. Hrdý, fanfaronský (věnoval sešitek *Pyšným*, to jest od množství a jeho mravů odpoutaným), vztyčil se před davem s morálkou připodobněnou „maitrese hlupců a kreténů a placených bohů“, „ohavě vyžilých, svadlých prsů bez živného mléka“. Jako první muž předvoje

nebo zuřivý trubač k rozkotání zchátralého „Jericha kultury“ za všechen mladý šik individualistů, paličů mostů za sebou, vykřikl věčné nepřátelství za „smilným buržoou“, odpůrcem duševnosti ve všech jejích formách a kuplířem se svými „slečinkami comme il faut, zbytečnými samicemi“, jež budou ohledány na trhu a koupeny, aby „dodaly kretény světu“. A provázen generací extatických snílků, vášnivců skepticismu a poustevnicky zahloubaných ideologů, s „musou, bleďounkou slečinkou fialových žilek a divokých rozmarů“, jejíž veškero nelogické bytí se pošklíbá výkladům „parasitů vědy za katédrou, sleďův uzených“, dal se s pohrdou k praktickému zpolitikaření svých borských spoluvězňů („ubozí, ve špíně dnů uvázli jste... a příliš tuku pobrala vaše břicha!“) sedmimílovými kroky na pochod z „bahen society“ k budoucí zemi *„lásky všech“*, kterou „spoutaní Anarchií zvou a vyděděni Královstvím Božím“. Hřmí to, vzdouvá se a gestikuluje malou knížečkou jako v rozlíceném shromáždění a co chvíli mihne se změtí tvarů dnes napolo odumřelých zazáření bílé ženské nahoty slavnostně zpodobující duchovní ryzost a skutečnost, zazní výkřik a závzlyk visionářského prozření a rozhoří se požárový nach faunského hladu.

Tak asi napověděla knížka „Jsem apoštol“ celého budoucího Neumanna. Policie — a nejenom ta — shledala ji povážlivou a zabavila tři sonety, snad pro nemravnost, snad pro sociální buřičství.

V přeletu nesl se českým životem neodolatelný van evropského myšlenkového zaproudění, unášeje temperamenty a rozvířuje duchy ve kvasu. Za pomoci mohutného metafysika pudové lidské jedinečnosti Stanislava Przybyszewského a s všestranným pojmovým i výrazovým přispěním severských analytiků společenského sdružování a francouzských symbolistů, kterým se svět objevil jako pouhé nevyzpytně logické zrcadlení nejosobnějšího nervového a citového skutečna, pod sugestivním vlivem vědeckých i básnických filosofů mravního rozkladu plemen i lidstva konce století, domyslila mladá spisovatelská skupina, jak se shromáždila hlavně kolem Moderní revue, do posledních důsledků podnět nového zhodnocení svobody člověkovy. Souběžná, ba podivuhodně stotožněná činnost neúprosného kriticismu a platonsky svobodného idealismu a soucítění, jež udělala tolikráte čest našemu národnímu myšlení, třebaže mu nebývá po kupecku

zdráva, nespokojila se ani s nejsmělejším sociálním snem individualistovým, se šlechetnou vidinou světa volných lidí sami sobě vládnoucích, s konstrukcí anarchistického práva a řádu. Rozrušivši v paradoksní kritické vášni převratu k pravdě, v přísné ledovitě žhoucí touze po absolutnu, samy předpoklady společenského soužití, osamotnila lidskou bytost takořka doprostřed kosmických vztahův a konečně ji atomicky rozložila.

Stanislav K. Neumann nešel — pravda — tak daleko. Cítil vždy příliš reálně, než aby byl mohl skončiti v řídkém ovzduší individualistického mysticismu a nikdy jeho příkrá negace nepřerostla sféry skoro tendenčně sociálního vnímání, v jehož neosobní půdě kořenila. Když čteme verše „Nad poslední mrtvou v rodinné hrobce“ nebo „Žel mi tě po letech ještě“ z knihy *Apostrofy hrdé a vášnivé* (1896), uvědomíme si velký rozdíl v pojetí Neumannově a v básnické filosofii příbuzných látek Karáskových; u Neumanna i odumření starého „pyšného rodu“ i vzpomínka na smrt mladé ženy — nevěstky — ve špitále jsou v základě sociální motivy podněcující k širokému buřičskému pathosu. Leč tvárný duch obou básní a celé nové sbírky je značnou měrou společný majetek

školy a to školy Moderní revue, nepřesně dosud povědomé pod názvem „české dekadence“. Neumann „až příliš zbožně“ četl Moderní revui (Politická episoda) a dal se jejími podněty ovládnouti v uměleckých směrech, jichž se ve zralém básnickém období hlasitě a činně zřekl. Duch literárního hnutí netoliko totiž napomohl vlastním bytostným silám básníkovy tvůrčí vůle, aby se volně rozvinuly, ale působil naň také nepříznivě, nutkaje ho přejímati vnějškové motivy, slovní prostředky a psychologické formule dráždivé sice novosti, zato však tím nepřiměřenější zcela konkrétnímu smyslu Neumannova temperamentu. Tak se stalo, že známé psychologické šero úpadku a rozkladu, z něhož krvavě vytryskuje zahoření zoufalé smyslnosti, se všemi pomůckami scholastické režie („*Neznámo* . . . květ Hallucinace . . . má nepoznaná *Sestro* . . . touhy, jež pučí, bledé asfodely, ve vlhku mé duše . . . zoufalství *Spleenu*“) zaplnilo „Apostrofy“, spolu se „Satanovou slávou mezi námi“ dokument úzkého Neumannova spříznění s „českou dekadencí“, že ani obrazů z ovzduší katolického ritu nepominuto („kněz nepotřísněný v nové renaisance dómě . . . nahlas čtu svoje *Evangelium*“), byť jen v protikladu k vyzývavé tirádě po-

hanské pýchy, nalomené opět v čistém dobovém slohu:

Znám slávu gotiky, když z drahocenných desk
kněz *Písmo* předčítá za mraky vonnými.
— — — — — — — — — — — — — —

V mém království dnes šílí bacchantický zpěv,
pro příval polibků já nemám kdy ku pláči . . .
— — — — — — — — — — — — — —

Pak ať už připlazí se *Nuda*, *Smutek*, *Žel!*

Škole náleží hypochondrická veršová hudba, jež vyráží s násilnou slavnostností některé tóny nad nízko naladěnou melancholickou melodii, napomáhajíc si zvláštnůstkami rytmiky i typografie, intelektuálními disposicemi mládeže určen je základní přísně aristokratický anebo líp kněžský poměr k umění („Nádherná *Sultáno*, — svého prsu bílou mohutnost — skloň k lačným retům mé extase") a vírný proud kosmopolitického údobí spravedlivě rozlíceného a odmítavého nad bídným vlasteneckým svatokupectvím cele se vlil do vzedmutých veršů „Písně národní" s popudlivou tendencí vložené v čelo a jako myšlenkový úvod knížky:

Oh, pyšné *Internacionály* dítě stejně pyšné,
Krésus hrdým snem o příští *Anarchie,*
tak zpřetrhal bych rád vše, čím jsem k hroudě
přirost'
a v trysku mohutném blah rozletěl se v dálku,
kde mlhy veleměst a bouře oceánů.

Je toho dost málo, co by k nám i nyní živoucí řečí srdce a odosobněného duchového zření mluvilo z knížky k úžasu filistrů tištěné na přehrubém šedivém papíře a vyzdobené množstvím bizarních iniciál a gotických ornamentací. Ale je to tu přec: předně náznak graciesní moudrosti životního požitku — později tak šťastně vykvetlé v díle Neumannově — v neodolatelně pózující písni na vaudevillovou zpěvačku Lianu de Pougy, a pak dvě básně s *jádrem* Neumannova aristokratismu. Svatá tradice romantiků neznala lepší výsadní cti umělcovy, než jaká ohnivým jazykem lidského srdce mluví z povýšenosti Neumannovy: povinnost krutého odboje a vzdoru proti celému světu především ve jménu služby slabému a davovým řádem surově drcenému člověku. Jednu věnoval mladé dívce na prahu života, kde se počíná „veliké martyrium ženy," a druhou připsal památce nevěstky, „mladičké a subtilní", za-

vražděné „počestnými otci a jejich světa užívajícími syny“ příliš předčasně, než by se byla mohla „mstít jedem svého objetí až k pravnukům pravnuků za celý rod vyděděných dítek *Satana* na chráněné kastě měšťáků bohabojných a privilegovaných“. Tato báseň náležela právem do sbírky o rok později (1897) s názvem *Satanova sláva mezi námi* vydané, jak se sám autor v úvodní poznámce k nové své knížce zmiňuje.

Dvé směrodatných evropských duchů pomáhalo Neumannovi záhy odolávati vemluvným svodům dekadence zamilované do vlastní životní bezmocnosti: Friedrich Nietzsche a Stanislav Przybyszewski. I za našich dnů, podmíněných proměněnými vnitřními předpoklady a doprovázených úplným převratem vnějších vztahů, kdy, zneužit jako všichni geniové, musil filosof, který tak daleko přerostl meze typicky německého myšlení a cítění, v tlumocích Prušáků proputovati rozbořenou Belgii a vykradenou Italii, nutno jen s největší vnitřní ochotou chápati mocný dosah jeho filosofie osobní vůle a kladného životního pudu na generaci vášnivě trpící pod obecnou vládou schematismu. Nietzsche objevil podsvětí lidské duše a uměl ryze tvůrčím geniem prokázati, že z věčných sil

vesměrného bytí *přímo* a *bezprostředně*, jako pupen na větvi starého stromu, rostou nejpatrnější skutečnosti osobního člověctví. Zbořiv nedotknutelnou a den po dni duchu světa nepřiměřenější stavbu křesťanského kulturního názoru údery myslitelské logiky hromové pádnosti a přesvědčivosti, srovnal trosky se zemí a táhl jí pro svoji setbu silného pozemského lidství brázdu zahloubenou až do poslední a nevyčerpatelné vrstvy *prvotních* předpokladů životního trvání. Filosof, jenž rozuměl hudbě jako svému bytostnému živlu a slyšel v ní původní mluvu tragické duchovní vůle člověkovy, umělec v odborném smyslu slova — člověk víry v čirý pud krásy jako nezávislou pohnutku tvorby, básník dobře vědoucí, že poesie v základě není než iracionální hra opojení duchem života, měl Nietzsche veškeru moc, aby ovládl intelektuelní pokolení svým ideálem člověka podle obrazu *Antikristova*. Nietzscheovu myšlenku „vůle k moci“ co nejintensivněji pronikl a po svém romanopiseckém způsobu jednostranně zpřetvářel Stanislav Przybyszewski. Nalezneme ji v jeho nadmíru sugestivních a druhdy horečně čítaných románech slitou v těsný a bouřlivý proud pudového erotického zápasu, rozkrouženou ve smrtelný

vír požírajících se prapodstatných sil života. Odbojem nejpozemštějšího a nejmohutnějšího ze všech lidských chtění dal mystik pohlavnosti *člověku* moderně přistrojenému do masky mladého polského intelektuála z konce století marně a tragicky se vzbouřiti proti drtivé přesile tisícileté křesťanské mravní konvence a asi na jedno desetiletí zalidnil beletrii typy těchto „satanových dětí“ a „satanistů“ o přeostřelých sarkastických profilech a fosforečné niternosti.

Neumann zmocnil se myšlenkového popudu Nietzscheova, uvědomiv si nepochybně, že směr jeho smyslového a duchovního vnímání člověčenství a světa je tu potvrzen. Nebylo v tom nic osudného, milovalť od jakživa, i tehdy, když se ještě viděl „vyzáblým dítětem úpadku“ a jako zimničným záchvatům podléhal sugesci psychického malomocenství odumírající kultury, celou vášnivou krevní láskou skutečnost, zemi, samu hmatatelnou prsť živoucna. Veliký „přitakavač životu“ nepotřeboval obraceti na vyšší duchovní víru v okamžik a jeho konkrétní výboj mladého českého básníka, jenž byl *stvořen* mysliti v poznatelném a cítiti v smyslově pojatelném, jako sochař modeluje ve hmotě. Příklad Nietzscheův a Przybyszewského mohl

tedy do zřejmých tvůrčích důsledků formovati pouze kterousi z druhotných složek Neumannova básnického organismu a to jest jeho žárná vášeň myšlenky, jeho přebystrá zvídavost a přizpůsobivost intelektuální. Tento druh inspirace byl však dosti silný, aby v nerozlučném splynutí s povahou mozkově hypertrofického údobí znamenitou měrou potlačil čistý citový živel v mladém díle básníkově a vnesl v ně výrazný rys organické neúměrnosti. Na poesii knížky „Satanova sláva mezi námi" lze zvláště ostře pozorovati tuhý a teprve sbírkou „Sen o zástupu zoufajících" vítězně probojovaný spor myšlenkové tendenčnosti a programovosti s bezprostředním tvárným chtěním srdce, jež bychom nazvali osobní objektivitou lyrikovou.

O patetických verších „Satanovy slávy" pracoval především mozek vznícený únosnou protikřesťanskou ideologií Nietzscheovou a divý temperament individualisty, jehož samotářské a myšlenkově ryzí vidění životní skutečnosti je ve věčném sporu s kompromisní formou společenského nazírání. Pod bezprostředním dojmem ohromné nietzscheovské konstrukce člověčenství svobodné pudové vůle a cele opojen protispolečenským ideálem aristokratické anarchie prohlásil Neumann

knížkou o dvaceti osmi básních svůj program, nadepsav jej názvem starého symbolu duchovní vzpoury člověkovy. Plápolavý a povrchový žár kombinační rozumové činnosti dal rozrůsti se básnické hmotě sbírky v rozlehlé a nápadné tvary, zvonivá hutnost pevné lyrické *věci* zůstala však těmto břitce světelným veršovým celkům odepřena. Kdybychom se nedověděli, jak velice bylo mužným umělcům té doby trpěti sveřepostí farizejské vrstevnické morálky, neměli bychom valného prospěchu ze schvální fanfaronské pózy „člověka vášně, básníka immorality", jenž „ve jménu Krásy immoralné, ve jménu instinktů nejsvětějších" rozhřešuje „pro krásu jejích linií, jež tak ráda obnažuje", kterousi z princezen občas prchajících do světa se svými učiteli klavíru nebo kadeřníky. Zcela ve stylu živého obrazu, totiž vnějškově, beze všeho zřetele k soudčí zákonitosti dramatického sporu, založil Neumann v „Žebráku duší" kontrast křesťanské pokory s pohanskou vůlí vyžíti se pudově a *po svém;* Kristus („fialové roucho věčného odříkání — krylo mu pohlaví a zlaté vlasy") navštěvuje básníka, a aniž naň promluví, leda jen soucitným pohledem, uvítán je a také s prahu vyhoštěn těmito slovy:

Nenávidím. — Tys učil poličkům
tvář druhou mlčky nastavovat.
Proklínám. — Tys blahoslavil tiché.
Je vzpoura v krvi mé. — Tys boží syny hledal
a řvoucí lůzu nepoplvals tam dole.
A v jasných nocích se ženami hýřím!
A slunci klaním se! A k Satanu se modlím!

Jako pouhý přepis nietzscheovské kritiky marianského dogmatu, slohově však zbavený neodolatelného rytmu filosofovy logičnosti, čte se dnes „Blasfemické Ave", nenávistná výzva k Marii, křesťanskému symbolu duchovního ovládnutí přírody. Týmž literárním pramenem oživila inspirace jiného „Ave", věnovaného přesně podle aristokraticko-individualistní myslitelské konstrukce Neronovi, umělci, pohanu, *osobnosti* na římském trůně již již podrytém myšlenkou Kristovou, která se tu stotožňuje s potopou davové prostřednosti, přetvářky, „špinavé cnostnosti" ovládnuvší „neskonale smutný věk" básníkův.

Ne zbytečně opatřil Neumann báseň nazvanou „Glossy k životu a umění" motty citovanými z Fr. Servaese a St. Przybyszewského, kde veškero umění vykládá se jako „transponovaný sexualism", dílo všech instinktů rozlitých v bezbřehém řečišti pohlaví.

Básník „Satanovy slávy“ a s ním většina mladé literární generace těsně si zúžil oblast tvůrčí inspirace, omeziv se téměř výhradně na erotické podněty. Nikoli však věčný a v obměnách nevyčerpatelný osud okouzleného srdce, nýbrž prvotní tělesná rozkoš, strhující přítažlivost temných pudových touh, život osudně zmocněný a spalovaný v nahých objetích lásky nadobro jednostranně ovládl jeho tvůrčí zájem. Slovo „instinkty“ několikráte se vyskytuje ve verších, které opěvají náruživou životní mohutnost. Sám Satan, slavnou básnickou tradicí zpřetvářený symbol svobodné osobitosti v duchovním poznávání a chtění, nabyl tu zdrobnělé, za to však smyslně intensivní charakteristiky spasitele žíznivých a lačných skrze „krásnou ženu“, mstitelku Golgathy a vítězku „nad prasetem“ podle kresby drásavého analytika erotického dění v člověku a společnosti, Féliciena Ropse. A Žena, vyvolený nástroj životodárného, pyšného, velkolepými zářemi a stíny metafor a příměrů promítaného božího Protinožce, dostala se do těchto nemelodických veršů jen jako neosobní přírodní princip. I tam, kde šlo o to, co nejkonkrétněji umístiti ženský živel v dramatě životním, užito opět zevšeobecňujícího symbolického obrysu; mí-

ním sarkastické a na svou dobu slohově nemálo novotářské zveršování trpké tragedie denního údělu ženskosti k obrazu Anny Costenoblové, jejíž *nahé* ženské postavy v trpitelských pózách uprostřed znuděných světáků a hýřilů ve fracích hluboce kdysi jitřily analytiky společenské morálky i moderní estetiky. Neboť je asi celé pravdě blízko přesvědčení, že knížky příbuzné „Satanově slávě mezi námi" vznikají ze samoty přeplněné literárními podněty a pečlivě životu uzavřené naprostým anarchismem — to jest isolací — a aristokracií intelektu.

Jako čas prvních letních bouří nad sadem, jenž se obtěžkává nadějnou sklizní, uplynulo po vydání „Satanovy slávy" pět let života a díla Neumannova. V tuhé práci i vytrvalém bohémském hýření, ve dnech energicky zužívaných skvělým pracovním talentem publicistickým a za nocí nikdy dosti dlouhých k vášnivým debatám a dobrodružstvím toulavých lásek, dospívaly k soustředění a uzrání mladé umělecké schopnosti básníkovy. Byl to bohatý děj horkého zápasu, v němž se utkával Neumannův dlouho potlačovaný smysl pro holou životní skutečnost s fanatismem nadživotně důsledného myšlení, s vášní

pro klamnou logickou absolutnost. Jarní pramen citového poznání rušivě vnikl do základů marné osobivé pýchy myslitelovy a započal podemílati životně nehostinnou budovu domýšlivého jinošství, dobývaje prostoru ke stavbě neméně smělé, ale důvěrně lidsky chtěné a myšlené. Na této cestě, jíž Neumann došel od povýšeného anarchistického aristokratismu k ideálu anarchie sociální uskutečnitelné bezpodmínečným osvobozením lidské osobnosti, dlužno vyznačiti odvážný skutek: založení měsíčníku „Nový kult". Jako všecky své potomní časopisecké podniky, obyčejně záhy ztroskotávající pro vydavatelovu prostě rytířskou neschopnost kompromisu, řídil měsíčník po několik let s ojedinělou u nás tvůrčí a veskrze osobitou dovedností. Dal mu jadrnou a vypjatou linii opravdového světoobčanství nejen co do myšlenkového obsahu, ale i po stránce literárně-umělecké a výtvarné; měl k tomu všechny schopnosti jemně esteticky citlivého znalce a neúprosného soudce moderního výtvarnictví. Družina nadaných mladých literátův a umělců shromáždila se pod jeho rudou korouhví. Horníci a platoničtí hloubavci z kterékoli proletářské vrstvy stali se nejhorlivějšími čtenáři časopisu, jenž s velmi spolehlivou racionalistickou logikou

a hutným patetickým slovem hlásal život vyžitý z plnosti smyslových možností v budoucí společnosti jedinců svobodně a bezzákonně se o svém soužití dohodujících. Znamenitě volené stati vznešených proroků lidského bratrství a duchaplných kritiků současného politického ústrojí, jejichž optimism i analytická vášeň přezíraly syntetickou povahu sociální skutečnosti, očarovávaly nemalou část mladé inteligence.

Zralý plod horečného pětiletí 1897—1902 jest nevelká sbírka *Sen o zástupu zoufajících a jiné básně*. Život poznamenal ji vlhkýma a teplýma rukama, prohnětl k znamenité tvárné vláčnosti její řeč, nadal ji prvním neklamným příznakem básnické hotovosti: konkrétností výrazu. Utvářena ne již „nad bahny" a v krajích, „kde v nocích selenových mdle vydychují vegetace nezrozených barev" (Satanova sláva), ale právě uprostřed továren, kasáren a činžáků, ruku v ruce s těmi, „kteříž za mnoho potu málo dostávají chleba", za truchlivě něžných episodek trosečnických lásek, zkypřela mluva Neumannova jako kus země kdesi na předměstí, rozkvétající maceškami a slunečnicemi a zdravě odolávající přívalům silničního prachu a továrních sazí. Široké hymnické harmonie zřetelně nabyly

na zvukovém obsahu, drobným improvisacím sychravého smutku rozčarovaného srdce vdechnuta na několika místech živá duše za ideální střídmosti nezbytné formy, plnost plastiky, vybraný kolorit a čistá niterná melodie na dlouho ustálily estetický účin některých písní vášně, srdce a osudu.

Myšlenková proměna vývojová učinila z osamoceného aristokratického satanika *bratrského* vůdce sociálních vzbouřenců a rabů před trůn Satana, dárce pozemského života, výhradného způsobu bytí, „mimo nějž ničeho není nikde". V nejrozsáhlejších básních knihy zůstal ještě zbytek starého druhu poetické konstrukce. Úvodní kus, po němž sbírka dostala jméno, strhuje silou ze základů obrozené mohutnosti vidinné a obrazivé; Antonín Sova nevyvolal slovem hlubšího podstatného smyslu svých slavných vidin společenských pekel a jejich divých saturnalií duševní i tělesné bídy. Avšak vnitřní skladba velkého obrazu je skoro primitivní a všecka její přesvědčivost záleží v pouhé rozumové přijatelnosti positivistického životního nazírání. Připomeňme si, nejmenujíce četných zářivě výmluvných buřičských výzev knížky, ještě jednu z nejtěžších básní Neumannova mládí „Stráň chudých lásek", dílko roze-

chvělé chaosem procitajících sil jarního rašení; i v ní najdeme základní ústrojnou obdobu fanaticky zúžené socialistické myšlenky, že rozkoš volné tělesné lásky je vlastní štěstí proletářského psance, neboť ono *jediné* je cele jeho ze všech radostí, jež příživnický společenský řád ovládl ve svůj prospěch a na zotročení chudáků. Doslova jest však tehdy v zapřisáhlém opovrhovači vší společenskou hromadností dokonán odklon od výlučného individualismu k novému družnému vidění světa:

Však síla lidu, poželmaná lávo, která smýti
dovedeš kvádry, nesmyté časem,
která ohnivým křtem život očišťuješ od páchnoucích nánosů věků,
ty vždycky bylas veliká, když veliké dáno ti
bylo za cíl,
ty vždycky slavně vítězilas, když v slavný tě
poslali zápas!

Nejintimnější zkušenosti srdce živě podepřely společenskou lásku básníkovu, tu a tam proklamovanou ještě s nemalou dávkou kosmopolitického rozumářství (O mé lásce). Zaznamenal v knize několika jednoduchými, téměř šedými písničkami svou melancholic-

kou erotickou a kamarádskou pout od srdce k srdci, v kalném ovzduší ponížení a nouze, někde po zapadlých krčmách nebo laciných kabaretech, a vyvážil z těchto hlubin frivolního velkoměstského očistce nevtíravé tóny soucitu a spoluutrpení:

> Tak spolu žvaníme až k ránu
> a zapíjíme smutek svůj;
> pak před jazyky zlými prchá
> má Venus socia.

A tak daleko šlo oproštění ze starého artismu, že zařaděno do knihy vedle hymen a elegií i chtěně naivní dětské rýmování „Píseň pro mou dceru", jakých hojně složil Richard Dehmel, nepochybný průvodce Neumannův cestou do *služeb* života, a dva dokumenty neohrožené publicistické kampaně, jakási macharovská satira na nízkou frašku vlasteneckého politikářského moralismu a graciesně zbásněný projev reakce na kult M. Jana Husa, z níž srší tendence básníka do krve zaujatého dějinnou teorií Nietzscheovou:

> Mistře Jene, podepřel jsi Krista,
> pro pastory zásluha to jistá,
> ale mně jsi cizí.

Jeť autor „Snu o zástupu zoufajících" pohan málo starostlivý o nesmírný mravní příklad husineckého apoštola v pevném sledu historické nezbytnosti a odpírá viděti v dosahu jeho skutku více než osudový zvrat na dráze lidstva k šťastné životní renesanci a prakticky nanejvýš příležitost vlasteneckým farizeům a penězokazům, aby se vždy v předvečer 6. července veřejně vydali ze vší své vnitřní prolhanosti.

Stravující úsilí časopisecké na mnoho let přervalo jakoukoli soustředěnější básnickou činnost Neumannovu. Bylo mu naraziti na všechny překážky nastražené čestné a nezávislé publicistice a musil se denně obětovati neúprosnému idealismu umělecké duše, jež není s to zúčastniti se jiného díla než takového, ve které přepodstatňuje se vlastní osobnost. Miloval město, právě v nové niterné podobě Verhaerenem a Waltem Whitmanem mu objevené, a nedovedl než celým žhoucím tepem své bytnosti spolubásniti tuto hroznou a krásnou báseň úporného snažení, divokého víru duševních sensací a vysilujícího robotění rozkoši. Vždycky proti proudu, ať šlo o literaturu, umění, politiku nebo společnost, s hrdou planoucí hlavou a s nenasytnou potřebou nově a nově poznávati

a okoušeti, stíhán pochopitelnými nezdary zklamáním i policií, pocítil konečně, že je nezbytno, aby zachránil a obnovil svou bytost dosti rozleptanou žíravinami šílené její městské existence. O tom všem nás poučí *Hrst květů z různých saison*, sbírka básní vydaná roku 1907 v Řečkovicích u Brna, kam se básník z Prahy uchýlil.

Osud nadobro nepřál prvnímu podnikání intelektuálního rekonvalescenta. Kolem roku 1907 zájem o vázanou mluvu zvracel se z holé nechuti ve zřejmou nenávist. Netečnost knihkupců učinila vše, aby čtenáři ani nezahlédli knížky soukromě vydané velikým odpůrcem překupnických vydělavačů. Kritika se jí povšimla jen jako mimochodem a snadno odvrátila naskytlou pozornost od počínání milovaného a respektovaného umělce, prohlásivši „Hrst květů" chatrnou snůškou přerozmanitého veršovnického zboží. Autokritický básník sám stručnou předmluvou podepřel ledabylost referentů. Ve skutečnosti je „Hrst květů z různých saison" — opravdu divoce pestrá směs myšlenkově i stylově naprosto různorodých básní — věc bohatá a cenná, z níž je větší užitek než z leckterého tuctu knih udělaných architektonicky, jak se pravívá v nejobšírnějších rozborech. Neu-

mann napsal jí svůj bezprostřední deník života zmítaného bouřlivou akcí a to ve smělé křivce duchovního vývoje. Čteme v něm doslovně, jak vášnivá byla touha básníkova zlidštěti, zjihnouti v prostém člověctví a jak úporně, se vším risikem estetičnosti, hledal úměrného výrazu pro svoje mravněumělecké poznání. Nemohl to býti přerod bez bolestí a křečí, měl-li se obřadný patetik a výlučný fanatik myšlenky proměniti až v jednoduchého zpěváka lesních kouzel a primitivních dějství přírodních. Logicky, vyvrženy rozmachem přepínaného intelektuálního chtění, vpadly hranaté prosaické fráze a všední příměry do vzedmutého proudu svítivého a smyslně tvárného verše. Sotva do rytmu vpravená hesla volné lásky, všeobecné stávky, socialistických nadějí a cílů zpřervala citově plnou harmonii společenských hymen. Vedle ódy překypující ethikou šťastného pohanského snu našel své místo genrový náčrtek, téměř jen grimasa ve verších. Trocha epigramů ražených ryze po havlíčkovsku přidružila se k milostnému cyklu, jenž se chvěje teplem barev a tónů přirozeně plynoucích ze *zpokornělého* citového vznětu. Kostrbatá prósa veršů a výsměšná nehledanost některých motivů, pro

něž byla kniha odmítána, jsou věrný výraz krise na tvůrčí i lidské cestě básníkově s kamenité výše intelektuální pýchy do nížiny citové oddanosti.

> Polou ležím, polou sedím v posteli,
> schátralý víc vztekem nežli nemocí,
> časem odplivnu do studeného prázdna
> a to patří vnukům Marxe pomluvače.

Tak to bezpochyby musilo být jednou napsáno, aby se autor „Apostrof hrdých a vášnivých", nejprudší temperament naší žijící básnické generace, stal tvůrcem „Knihy lesů, vod a strání".

Mnoho života, přemíra životnosti tendenčně obnažované na úkor umělecké stylisace učinila z knihy silný motivický celek. Po „Nemesis" je to zase portrét, ale jak pevně a určitě tentokráte zmodelovaný, jak dramaticky výrazný, jak jedinečné ústrojné struktury! Svízelná životní pout redaktora nezávislého tisku (Nový kult, Anarchistická revue, Šibeničky), jenž pohrdá hmotnou mocí a odpírá proviniti se jediným z prakticky výhodných hříchů proti duchu cti a pravdy, vtiskla ostré a sarkasticky lomené rysy přísné tváři. Z ní velce žhnou hned exta-

tické a skoro dojaté roznícené, hned divě hněvivé a ocelově pronikavé oči, zrcadlíce sen o zrození plodného zrna lidství z rozvratu světa a o záplavě vesmírné lásky v obnoveném člověčenstvu a lesknouce se vášní nerovného boje revolucionářova proti sociálně demokratickým parlamentním smlouvačům a neobmezeným vladařům nad organisovanými davy. Za nedobrovolné prázdnoty nedělního odpoledne melancholie nekonečných vyhlídek a cílů existence ožehlé slávou i bědami zápasu pokouší se nahlodati životní důvěru snivce a utvrdlého hosta politických vězení (Vězeňské rhapsodie). V nešetrném zmítání osudu, jež ho zdolává, nalézá statečný muž pevný niterný bod v milostném štěstí srdce a chápe je, poprvé opět od dob literárního debutu melodický a vroucně osobní erotik, jako *obnovu* bytosti. Nelze dát se nadále sžírati lučavkami velkoměsta. Útěk na ves prozatím nepřináší trosečníku úlevy. Vražedná temnota poštvané davové morálky surovou blokádou svírá podezřelého přistěhovalce bez jmění i určitého zaměstnání a nadto věrného muže své milenky a bouří v něm odezvu tak málo dbalou stylisace, jako je rána pěstí v překypění bolesti a hněvu:

Devětadevadesát pálených děvčisek
sestrčilo nečisté huby.
Chechtala se pitomost, chechtal se vztek,
kdejaká čubka cenila zuby.

Je třeba pracně se probíti náspy ošklivosti ze zkaženého lidství a soustřediti se pak v tuhé sebekázni vnitřního osamocení. Jako naivní zjevení působí první přímé pohledy do hloubek nevinnosti přírodního bytí. Tajemství ducha země zjednodušilo se jim v několik průsvitných tvarů přesně dopovědělé určitosti, v něco málo prostných, svátečně půvabných gest a v jednu čirou melodii zdrženlivého úžasu.

Z vonného krystalu sněhu
delikátně řezané kalichy,
convallaria majalis,
česky: konvalinka.

Panenská nahota dívky
uprostřed dvou zelených závojů.
Dráždivá vůně, něha, stud.
Plod bude červený.

Urputná moc alchymistické kuchyně velkoměsta s temnými divy, klamy a přízraky

rozplývala se v nic kouzlem země promlouvající zvonivým dětským hlasem svá průzračná slova.

Vysoko vzkypělý var mladého duševního hnutí z konce devatenáctého století kvapně se ssedal v neurčitém úsvitu našeho věku. Hustý dým a pára mizely, struskovina odumírala a chladla a trocha ryzí látky, snad zlata, snad jenom stříbra, zasvítila do střízlivého jasu nového dne. V literárním usilovaní staré naší moderny bylo tolik čestnosti, jako donquijotství; vášeň k idei a horečka mísily se v něm rovnoměrně a smysl pro čistotu myšlenkové spekulace vyvážila ledová lhostejnost k nerozborné spojitosti celého společenského souboru životního. Dosti záhy bylo lze tušiti, že „děti satanovy" a „gotické duše" ztratily nezbytnou orientaci k životu, odloučivše se nejsubjektivnější kritičností od lidského celku a smísivše se daleko mimo svět, jenž má *své* zákony na úkor svobodě jedincově, s netečnou družinou životních masek *aristokratického* individualismu a anarchismu. Stanislav K. Neumann poctivě, jak chtěl jeho rovně planoucí charakter, vykonal chiliastickou bludnou pout na cestě myšlenky a nyní s touž temperamentní svě-

domitostí podjal se úkolu probrati se tísní formulí a schemat ke svojí vlastní osobnosti. Mladá literatura pomáhala si od dekadence a symbolismu *příkladem* francouzských naturistů; Neumann *šel* na venkov a žil tam dlouhá léta v plné družnosti s přírodou, uče se od této staré učitelky neproměnným zákonům lidských vztahů k životu světa. Za nekonečných toulek po lesích a stráních brněnského kraje dokonal se podivuhodný přerod patetického ideologa v nejjemnějšího skeptika myšlenky a nejpozornějšího zasvěcence v spravedlivý řád smyslné empirické skutečnosti.

Pro celé pochopení Neumannova růstu k novému duchovnímu usoustavnění má nemalý význam jeho dílo žurnalistické. Nelze pochybovati, že toto denní dílo umělcovo, jež uložil částečně do malých anarchistických časopisů, větším dílem pak, našed na Moravě slušné a mužné redaktory, do tamních politických listů, neztrouchniví s museálními a redakčními svazky žurnálových ročníků. Neumannova fejetonistika má dosti síly, aby myšlenkově a esteticky prospívala, byť i její náměty ztratily kdysi na časové naléhavosti, neboť je udělána básníkem, jenž myslí v barvách, tvarech a rytmech, i když jen roze-

bírá, uvažuje a logicky sestrojuje, a jenž se nedovede zmechanisovati na šedého zpravodaje nebo plytkého povídálka pod čarou. Tři svazky, v něž prozatím je sebrána část Neumannovy časopisecké práce, spolehlivě dokládají postup jeho básnické obrody.

První z nich, sbírka stručných a zhuštěných statí z let 1904—1908, *Socialism a svoboda* (1909), vyrostla z energického a logicky velmi čistotného úsilí promysliti a objasniti radikálně socialistický ideál obnoveného zřízení společenského. Neumannovo sociální myšlení dospívalo v přísné, ale tím lidsky vlídnější duchové škole francouzských a ruských apoštolů svobody Grave-a, Recluse, Bakunina a Kropotkina a zůstaly mu navždy cizí hmotné předpoklady a suché výpočty německých teoretiků, z nichž všechen zřetel na nevymezitelnou jedinečnost a svébytnost lidské osobnosti je vyloučen. Vlastnímu dítěti tohoto nedružného německého ducha, české sociální demokracii, věnoval většinu svých statí a tak útok valně převážil klidný rozbor a úvahu v knize napsané nejen bez vědecké pedanterie, ale namnoze i jadrně tvárlivým a střídmým slovem. Sarkastickou kritikou na tvrdém podkladě anarchistické ideje společnosti družstevně decen-

tralisované obrátil ledví velké lidové strany a shledal je plné vnitřní chudoby, myšlenkové šablonovitosti a tvůrčí politické neplodnosti právě v době, kdy sociální demokracie triumfovala, vydobyvši si všeobecného hlasovacího práva do vídeňského parlamentu.

Byla-li intelektuální oblast, v níž vznikla knížka „Socialism a svoboda", ještě oddělena od širého celku života a její ovzduší zřídlé pojmovou výlučností, zaplavil druhou Neumannovu knihu fejetonů *Přede dveřmi Pantheonu* (1910) hutný moravský vzduch napojený smyslem pro skutečnost, jakýmsi duchem reálného absolutna. Neumann pronikl na Moravě nejen hluboko k hmotné přírodě, ale pochopil také přírodu lidí a jejich vzájemných vztahů a sblížil se dosti těsně se společenskými vrstvami, od kterých ho doposud odlučovalo silné ideové zaujetí. A jako se pokusil vysloviti svůj poměr k časovému tehdy tematu antiky a k problému náboženství s hlediska pouhého smyslového lidství, snažil se v kolotání hesel a teorií, pod hustým navrstvením kulturních, uměleckých a životních forem najíti neúchylný střed lidské *přirozenosti*. Důsledný, avšak smířlivý skepticism určil zorný úhel jeho pohledu na kulturní útvar světa a v tomto bílém denním světle bylo lze konečně čísti

v knize života a podle jeho zákonů budovati svoji niternou a pokud lze i společenskou svobodu. Tak dostala umělecky rozmarná novinářská směs Neumannova zdravou páteř instinktivního poznání a do všech složek ji provanul duch citlivé a spravedlivé demokratické moudrosti, duch pravého *občanství,* jež zvesela kráčí světem, hrdo na svoji svobodu, ale také žárlivě pečlivo o čest a zdar obce.

Roku 1911 stojí už Neumann cele v české frontě soustřeďující nejlepší energie národa do boje proti rakousko-uherské monarchii. Tehdy napsal do „Lidových novin" a v knížečce *Politická episoda* vydal „trochu vzpomínek na hnutí pokrokové a tak zvanou „Omladinu", kde se vřele přihlásil k promarňovanému dědictví naší základní politické myšlenky. Životopisná brožurka prostá předstírání a nadsázky a proto také tak domácky vonná, snadno a radostně upoutá vyprávěčskou dovedností a povědomou již neumannovskou logikou; radikální přívrženci protivídeňské naší politiky právem z ní vyčetli povzbuzení pro svoje přímočaré osamostatňovací snahy. Bylo by klamné mysliti přitom na něco, co se podobá strannické programovosti; je právě v podstatě Neumannovy povahy, že překonav aristokratickou krisi mládí nedává se

již — na rozdíl od nesmírné většiny politiků ze zaměstnání — poutati formulemi a zásadovými zákoníky, ale jemně přizpůsobuje své myšlení nejnaléhavější životní nutnosti doby směřující k svobodě.

Jak dobře naučil se na Moravě Neumann slyšeti řeč země a rozuměti neodvolatelným výzvám času, dosvědčuje nadevše jasně malá knížečka politické poesie *České zpěvy* z roku 1910. Všecko, co až asi do roku 1907 dotklo se v jeho díle poměru k nacionalismu, mělo ráz výlučně záporný. Intelektuálnímu aristokratovi prvního období Neumannova samozřejmě unikl nadosobní smysl hromadné mravní bytosti, kterou znamená národ. Došed přesvědčení, že je nezbytno z kořene vyvrátiti dosavadní státní a společenské řády, aby ozdravěla zubožená lidská osobnost, nezbavil se v prvotním žáru myšlenky zarputilé doktrinářské přezíravosti, které jevil se pojem národnosti pouhou překážkou na cestě k svobodě a národ — i národ tak sešlapaný, jako jsme byli my — organismem násilí, državou sociální hmotné moci. V několika verších sbírky „Sen o zástupu zoufajících" vyslovil skvělý kritik drásavých společenských nesrovnalostí svoji životně neudržitelnou, z prázdnoty rozumové kombinace vymudrovanou národní fi-

losofii, prohlásiv tam, že přenechává lásku k vlasti „básníkům bez orlích křídel", aby mohl milovati celý svět, ba vesmír. Ještě v „Hrsti květů", kde se již tak těsně a bez intelektuální náročivosti přiblížil povaze moravské vesnice temně ovládnuté „pánem, četníkem a židem", vydal se leda jen z kritického sarkasmu vůči vlasti a z posměšné světoobčanské povýšenosti nad politickým bojem národa:

Doba velká, lidé malí. Rakousku je na nic
z vlasteneckých požadavků, z vlasteneckých
pranic.

V řečkovickém spříznění se s nahou prstí života sama sebou byla by roztála racionalistická pýcha světoobčanova. Když k srdci kdysi uměle se rozněcujícího fantasty dovedly panenskou řečí zahovořiti sasanky a konvalinky, nemohlo jeho nitro zůstati hlucho k horečnému žilobití národní bytosti v staletých poutech a pokoření, jež samu českou přírodu zastiňovalo. Na obvodu Brna poznal, *musil* prostě poznati — jako nelze člověku živých smyslů necítiti vůně růží a svěžesti jarních vod — ryzí mravní hodnotu lidství „snášejícího na tisíce ran pro věrné své češství" a uvědomil si, že není ve skutečnosti české cesty k svobodě kro-

mě té, jež bude ražena valem šílené německé zpupnosti. A nevzdávaje se ani na chvíli své socialistické víry v budoucnost, vycítil za dusného stmívání před bouří *německy* chystané války, jaká je okamžitá dějinná nutnost našeho národa a jakou přísnou mravní povinností zavazuje nás její osudové nebezpečí.

Šíleným sobectvím opilý národ
cení své kovové čelisti,
studená chapadla vztahuje světem.
za každou žena se kořistí.

A my tu, bělostně kvetoucí třešeň,
rostoucí pro rudé ovoce,
chapadla cítíme u paty kmene,
za nimi chřestí to divoce.

Ačkoli tato politická poesie nepokouší se o novou uměleckou formu, naopak důvěrně se přimyká k staré tradici českého národního básnění, náleží přece několika kusy k nejlepšímu, co bylo česky vyzpíváno z teplého citu rasového soudružství a z úzkosti o spravedlivou věc národa. Je to skutečná lyrika vydobytá z plnosti vnitřního zažitku a mající jeho napiatý rytmus, mužnou melodii a leckdy i jedinečnou původnost výrazu, zkrátka dostatek

tělesnosti, aby strávila anebo aspoň vyvážila nezbytnou konstruktivní příměs tendenčního zaujetí. Myšlenkový rámec dal jí stav české politiky beznadějně uvázlé na mělčině *positivismu*, jenž hrozil uzpůsobiti mysl národa, aby se navždy smířila s porobou. Nebylo lze čeho jiného očekávati od Neumanna, nežli že se přidá k šiku nejzavilejších odpůrců vídeňské mladočeské politiky i sebevražedného politického rozumářství někdejších realistických humanitářův a že se nepoddá temnému a citem *tradice* posvěcenému smutku z národní tragiky, aniž by si ulehčil jeho břemene sarkasmem krvavé ražby.

V „Českých zpěvech" uvolnila se horkým pramenem citu „zrádně udupávaná kontinuita velebných sil"; udupávalo ji ovšem nejenom násilí rakouských vlád a resignace domácí politiky ustrašené sugescí nesmírných příprav k válečnému výboji, ale i kosmopolitický sebeklam celého kulturního období. Historie našich dnů doslova potvrdila prozíravost Neumannova osvobozeného instinktu.

Zároveň s „Českými zpěvy" rodila se vlastní definitivní poesie Neumannovy obnovy.

Děj na první pohled jednoduchý, ba docela idylický. Člověk otrávený městem, zhnusený stykem s lidmi a snad i nervově vyčerpaný in-

tensitou své městské existence, utekl se na venkov, aby se zachránil anebo aspoň znovuzřídil. Dny, týdny a měsíce nečiní, jak se zdá, celkem nic kromě toho, že se toulá krajem, kde se může nadíti pokud lze dokonalé nepřítomnosti lidí. Nalezl vskutku pěkný kout světa s hlubokými lesy, nehostinnými skalisky nad záplavou temné lesní zeleně, stráněmi podél bystré říčky a tichými místy, kde je dobrý rybolov. Bylo by popsati všechny podoby tohoto kraje za všech ročních časů, denních dob a povětrností, aby se rámcově znázornila oblast zájmů samotářových. Neboť si všímá s bystrou pozorností smyslně se dívajícího oka a s opravdovostí milovníka přírody doslova všeho, co utváří tvrdou tělesnost, pomíjivý šat a vlající vzdušné závoje krajiny, pozdravuje se až do dna skepsí rozleptaného nitra prastarým naivním divadlem.

S touto snadnou a od dob Rousseauových nesčetněkráte ověřenou zkušeností se však na *celek* Neumannovy moravské poesie nevystačí. Neumann odešel do lesů nikoliv, aby se tam zřekl intelektuálné soudnosti a oddal se po způsobu pravých naturistů hymnickému jásání a blahořečení uprostřed samozřejmých divů přírodního bytí, nýbrž — není v tom tendence, ale příkaz charakteru — aby z ne-

klamného smyslného obsahu živelní skutečnosti vyvodil nové zákony pro stálý dramatický kvas svého vztahu k životu. *Kniha lesů, vod a strání*, kterou roku 1914 vydal spolek „Manes“ svému dobrému literárnímu spolupracovníku, je přeplněna přírodou, z níž barvy prýští, linou se něžné houslové melodie a těžce a sladce se zaoblují smyslné tvary, a veškera tato skoro hmotná náplň života do posledního zbytku smysly pojatelného uhnětena je podle čistého zákona duševní vůle.

> Svoboden býti, toť kvést a zráti
> po zákonech svého růstu,
> neohlížet se na pravo, v levo nešilhati,
> nevěřit hýření, neřkuli půstu.

Zběžnému poslechu by unikl smysl bodře prosloveného čtyřverší; dobrý čtenář „Knihy lesů“ najde v něm však celou filosofii Neumannovy obrozené poesie. Neznamená nic menšího, nežli že se Neumann dobral nejširší moudrosti životního vnímání a nazírání, totiž poznání *nepřekročitelných mezí* osobnosti. Vniknouti až k jádru skutečnosti, splynouti svou vůlí a touhou s průzračným řádem veškeré bytnosti, objektivisovati se ve víru

životních sil, to je asi dramatická vzpruha zpěvné a tvárné poesie obnoveného básníka. Kdysi bral se vyznavač Satanův bůhví jak umělými a křivolakými cestami, pomáhaje si pestře vyspekulovanou režií, k ideálu pudově svobodného člověka, ovšem nedosažitelnému touto metodou. V bílovických hvozdech *procítil se* k duchu věcí a sil přírodních a objevil v sobě konečně bytost hledanou pod tolika tvrdými larvami: sebe sama, to jest svou ideální smyslovou svobodu a nezávislost na formulích a konvencích, svobodu, jíž ovšem křesťanského protikladu abstraktně morální vázanosti není potřebí. Tento zdravý člověk, *také křesťan* svým lidským soucitem a smyslem pro duchovní osobitost, dovedl se pak sžíti s přírodou, jako by byl důmyslně a *umně* vypracovaný hudební nástroj v jejích rukou.

Nelze tedy, jak vidět, poesii „Knihy lesů, vod a strání“ příliš blízce příbuzensky družiti k známým odrůdám lyriky zbožňující nadlidskost či snad netečnou nelidskost přírody anebo dokonce ji přirovnávati k veršovnictví, jež přestává na troše náladové hudby, vylouděné z vnější spojitosti kraje s lidskou myslí. Neumann miluje ovšem přírodu v celé její prosté šíři a v podrobno-

stech jako ze staré selanky anebo naturistické hymny, ale jeho láska, zhola nedůvěřivá k ilusím a symbolům a nadaná zcela osobitou bdělostí zrakovou, postřehuje v přírodě něco podstatně jiného, než je veleba božství nebo zrcadlo duše: dílnu lidství v plném ohni a ruchu, kypění syrových sil, z něhož nepřetržitě se krystalisuje bytost člověkova. Odtud stálé pronikání se a splývání prvku lidského, osobního, s prvkem přírodním, odtud to až k vilnosti smyslné prýštění pocitu ženskosti z pachu země, z vůně trav, z jiskření barev, světel a zvuků v májovém lese, odtud to dynamické vlnění básní dělaných jakoby cyklicky do osnovy čtyř ročních časův. A ačkoli knížka přetéká sytou přírodní obrazivostí, bylo tu užito jen tolik popisu, kolik ho vyžadovalo tvárné vypravení vnitřního děje: tvůrčím zámyslem této poesie není popis, ale lyrická *stavba* kusu živelného bytí.

Jako základní životní pojetí „Knihy lesů“, je samozřejmě i její forma dílo uvědomělé umělecké vůle. Úsilí povahou příbuzné parnasistnímu básnění čistě zkulo a rytmicky učlenilo pevný verš a souměrnou sloku, vžehlo jim prudký svit barev zřetelně viděných a dalo celé knížce onu cudnou vrouc-

nost nitra, jehož citová naivita navždy je vázána pomyslností duchovní touhy. Je to snad bezděčný, ale jistě příznačný detail — v básni „Autoportrét v červnu“, mistrovském kusu slovní malby, zpodobil se básník téměř jen jako barevnou skvrnu, část země v kvasu zrání, s níž splynul temnou erotickou zasněností. Této lidské bytosti, takřka stotožněné s nevědomou hmotou přírody, *„kniha* vyhlédá z kapsy kabátu pomačkaného“. Zajisté; kultura, duševní chtění ryze osobně soustředivého směru, tvoří samo nervoví i nejprůzračnější z Neumannových slok. Tady se moudře utěšuje a věčným zdravím země vesele rozjásává duch zamilovaný do krásného lidského díla, odborník nejpřísnějšího vkusu, jemný znalec uměleckého průmyslu, staré i moderní grafiky a japonského umění, literární předbojník nového malířství, umělec, jemuž sen o ženské nahotě zbloudilé do trávy stinné paseky v červnu rozehrává se v úchvatnou intelektuální harmonii:

Však ženy nahota je život sám, ne modla,
blesk ozařující směr z abstrakcí a stínů;
s nebesy země se v úsměvu jejím shodla,
jenž mimo zásluhu a mimo všechnu vinu.

Kdysi začátkem roku 1915, za onoho času nervosy a naděje, povážlivého zamlčení se Mus a policejní inspirace veřejného projevu v Čechách, podjal se Neumann věci poněkud odlehlé ústřední vývojové čáře jeho poesie. Sebral dvanáct epických, nebo aspoň lyrickoepických básní — není přesnějšího označení pro básnická zjevení rázu „Lubuše", vášnivé apostrofy, jako je „Salome", kresby příbuzné „Ženskému portrétu Gainsboroughovu" — a udělal z nich knížku *Bohyně, světice, ženy,* prozatímní soubor „zlomků epopeje sub specie Ženy". Starý nepřítel „špinavé ctnosti", ať už jí lze myslet jen pouhou přetvářku anebo i honosivou počestnost za cenu zalhání sebe sama, pojal světotvornou ženskost, navzdor kulturním konvencím a mravnímu ilusionismu, jako nahou živelnou moc, původní sílu přírody mimo dobro a zlo společenského soudu. Kdyby byl nepřestal na malém torse a vykonal svůj plán ženské epopeje v širším obryse, bylo by se teprve jasně ukázalo, jak výrazně si zjednodušil funkci ženskosti v dějinném dramatě světa, maje co nejméně důvěry v mravní osvětlení legendárních podání. Starozákonní Judita, naše mythická Lubuša, řeholnice Mechtilda z Magdeburku, Rembrandtova žena Saskia

van Uylenburgh, Markýza de Pompadour, to všechno jsou Neumannovi případy životního určení z prasíly a praosudu ženství, jenž nezvratně utkvěl v erotickém toužení, v lestné i tvůrčí moci tělesné krásy a v údělu udržovati lidský rod. Ačkoli s dobrým svědomím lze říci, že knize jen málo se nedostalo, aby byla dorostla vrcholů nejnovější českou epickou poesií dosažených, neznamená to přece, že by její epická povaha byla právě mohutná. Tam, kde umělecké chtění přímo směřovalo k čisté epice a kde tedy všecko záleželo na přirozeném skloubení příběhu a lehké vyprávěčské plynulosti (Vdova z Efesu, Markýza de Pompadour), ztrácela dovednost básníkova oporu ve vlastní osobitosti a byla nucena spokojovati se motivickým obměňováním, často pracným a mdlým, využitých již slohových způsobů. Hodnotné těžiště knihy spočívá v poloepických obrazech, vybavených veškerou výrazností Neumannova barevného a smyslným duchem skutečna světélkujícího slova a rytmu; z nich „Saskii van Uylenburgh“ nutno zdůrazniti jakožto původní básnický čin, jenž s velikým zdarem přenáší do poesie metodu malířského expresionismu, aby v rámci portrétu zobrazil překypující mnohostrannost typu

ženské krásy v jeho vztahu k výtvarnické genialitě Rembrandtově a v dramatickém sepětí s kulturním útvarem starého Amsterodamu.

Ještě jedním druhem epiky rozšířilo se dílo Neumannovo za šťastného moravského období. Jsou to většinou obrázky a scény ze samotářova soužití s přírodou, prózy nejjednodušší dějové skladby, téměř bez fabulistického obrysu, zato však v celé svojí lyrické šíři a světlé meditativní hloubce naplněné tvárným ziskem pozorování konaného s důvěrností srdce, jež vskutku miluje, a s odvahou smyslů docela blízkých plodivé mohutnosti země. Tyto črty, napsané zdravou a vonnou řečí, knižně doposud vydány nebyly.

— — —

Lyrické odosobnění, jež se v Neumannovi dokonávalo v létech 1907 až 1913, nemohlo zůstati omezeno na prosté zjevy přírody a živlů, vyhýbajíc se člověku a jeho práci. Neumann, to je příznačné pro jeho další básnickou cestu, nikdy nepřestal milovati město a vždycky ho tolik potřeboval, že se odhodlal i svou venkovskou rekonvalescenci prožívati jen nedaleko za městským obvodem. Co kriticky zabarvovalo tento cit rozeného městského člověka a hotové intelektu-

ální osobnosti, byl jemný pud sebeochrany před mocí dutých forem, schemat, dogmat a teorií, jež městský kulturní život produkuje do nekonečna, sám v ně vtěsnán jako ve svou vlastní tělesnost. Bylo však nezbytno, neměl-li vývoj lyrikův ustrnouti anebo se neočekávaně zvrhnouti, aby se spravedlnost jeho neosobního pohledu na věci života rozšířila po celé oblasti pojatelného jsoucna a nutnost ta mluví již z „Knihy lesů, vod a strání". Tam básník, uchystaný vzdáti se přírodě, dobře tuší, že nikdy nebude zrušena jeho spříznění s kulturou a civilisací, naléhavě se dožadující „času na paláce a básně, na lesklé sítě drah, sny, věže, kabely", a přesto, že se dá zatrpkle vzrušiti, uvědomiv si nepřátelskou cizotu útvaru, jakým se mravně i esteticky jeví továrna zasazená do klína zdravého venkovského kraje, přece stojí „rozdvojen před lidským dílem, okouzlen divnou, krutou epickou krásou střech a komínů, zdí a oken, krásou výbojné hmoty, pyšně vyzbrojené prostou účelností."

Praotcem tvůrčích snah, jež daly nový slohový směr Neumannově podivuhodně svěží a úrodné inspiraci, je beze vší pochyby slavný básník „Stébel trávy", Američan Walt Whitman. V jeho velikém díle poprvé došla vlast-

ního výrazu hodnotně nerozlišitelná mnohotnost moderního životního projevu, ta přehluboká, od časů antických opět objevená jednota — to jest čirá životní svéprávnost — všech podstat, druhů, způsobův a forem světové bytnosti, jejích duševních i hmotných podob, drobných i nejrozlehlejších rysů, mechanických i uvědomělých sil, ten veselý klad a prostá demokratická důvěra, s níž jest *přijímán* veškeren souhrn fakt. Na evropskou kulturu zmalátnělou napětím dualismu, jenž jí rozložil každý životní a společenský soujem v potírající se navzájem prvky duševní a hmotné, z vůle jsoucí a mechanické, působilo jásavé světlo rozvlněných Whitmanových rytmů a slok jako náboženské zjevení. „Stébla trávy" konkrétním způsobem představila mladým francouzským básníkům a malířům podstatně vše, oč usilovala nová „vitalistická" filosofie tak velice jim příjemná zásadním zdůrazněním citové a smyslové stránky poznání. V povždy žhoucím tyglíku francouzského myšlení přetavily se tyto souběžné podněty v nové samostatné formy a je dnes asi stejně oprávněno pátrati po jejich duchovních principech na plátně obrazů, jež by chtěly nikoli symbolicky, ale jeho vlastními podobami vyjádřiti divý rej světa

neučlánkovaný ani časově, ani prostorově, anebo je tušiti z nekonečného rytmického toku básně, v němž se míhá chaos dějův a obrazů jako v pouhém nevymezitelném zrcadle životního trvání.

Duševní výboj ne snad jen Whitmanův nebo Bergsonův, ale dílo staré kulturní touhy uniknout věčnému očistci romantické rozeklanosti a zbýti se prokletí křesťanské nevěry ve skutečnost, kohokoli mohl v Čechách spíše minouti než Stanislava K. Neumanna. Kterýkoli český básnický charakter směl snáze a bez nebezpečí, že bude poznamenán výtkou podlehnutí *škole,* setrvati opodál evropského myšlenkového proudu, než charakter Neumannův, tak přirozeně a uvědoměle soustředěný k empirické skutečnosti a tak celou svou podstatou netečný k nezemským spirituelním výpravám mimo smyslnou lidskou osobnost. *Nové zpěvy* (1918) prostě rozšiřují vlastní a důslednou prací vydobytou niternou oblast básníkovu do evropských obzorů a prohlubují a vyvyšují ji v rozměrech, jimž nelze nepřiznati hodnotnosti náboženského rozpětí. Z nedostatku slova možno snad si vypomoci paradoksem, že náboženskost této poesie záleží v nesmírné intelektuální jasnovidnosti a důslednosti, která

v ní do posledního zbytku strávila starý pojem mravního a nadsvětného božství. „Nové zpěvy" jsou vskutku a především nové právě tím, jak zbožněly ducha životní faktičnosti, jak sepjaly souhrn zjevů a projevů vesmírné existence nejvýš spravedlivou jednotou jejich mravně nelišitelné trvalosti. Všechny věci, osobnosti, skutky, mechanická konání, funkce ať hmotného nebo duševního smyslu, pojaty jsou zde po zákoně absolutního vitálního demokratismu, jenž je prostě přijímá, uvědomuje si s radostí jejich rovné a faktem jich jsoucnosti potvrzené právo na bytí. A že Neumannovi, jako všem dobrým umělcům, pojetí, myšlenka a forma jsou totožny, nalezl pro vnitřní vlnění „Nových zpěvů" sourodý výraz smělé původnosti a namnoze spolehlivé tvárné nosnosti. Rytmická konstrukce, slohová technika těchto odvážných veršových staveb, jakýchsi mrakodrapů básnictví, oslňuje novostí a jistotou. Mistr řeči pokusil se tu na několika místech vymalovati překotný trysk obrazových představ současně se odvinujících ze smyslného pocitu, jak to činila moderní malba, a leccos z jejích tektonických způsobů přijal, aby zřetelně a také tvarově vyjádřil absolutní spojitost přepestrého zmatku jevů druhově nejodlišnějších.

Je marno a zbytečno chtít si posloužiti jedinou třídící formulí k charakteristice velkého básníka „Stavby vodovodu“, „Chvály selky“ anebo „Říčky v létě“. Napsal tak sladce důvěrné a celou rozmanitost přírodního dějství vyzpěvující básně, že by mohl býti zavilými nepřáteli městské civilisace zvolen jejich osobním básníkem. Složil však také „Chválou rotačky“ velkou ódu na mechanickou činnost, jež vsahuje do lidského života jako organická funkce osudotvorná a ztvárnil v ní prvky docela odbornické. Zmocnil se ve „Chvále selky“ s neporovnatelným uměním čistě barevného a melodického slova celého světa venkovského míru, zdraví a plodnosti, a vystavěl s touž silou řeči jako z kvádrů báseň šílené a matematické odvahy a pracovní energie „Stavba vodovodu“:

Tu práce ohromná, urputná, drsná a dravá
rachoty, ranami, ropoty, ryky a rázy
rozehřměla se náhle a v země ňadra zdravá
vrazila rudý prapor na žerdi plné sazí.

V „Říčce v létě“ obrazí se mu všechen křehounký a hravý půvab dětství přírody a života a z „Cirku“ téměř čpí exotický pach a vyráží divý lomoz kosmopolitické směsi lidí

a zvířat navždy odtržených od rodné hroudy a za poplachu reklamy hnaných světem. Srostl v úžasné básni „Na červnové zemi“, v této kaskádě smyslných kvasů a vznětů, s kusem trávníku rozhemženého živočišným a rostlinným ruchem, a rozplynul se cyklem „Zpěvy drátů“ v nesmírnosti civilisovaného světa spatřené v plné její nesoustavnosti jevové. Tato lyrika buduje monumentálně z opovržených hmot a odvšedňuje poslední z přezíraných rysů každodenní životní tvárnosti. Zřeknuvši se morálních a citových měřítek, podle nichž rozvrstvily se pojmy a věci ve srázné stupnici hodnot, překonala poslední pozůstatky vjemové a látkové specialisace a sjednotila starý žalostný zmatek věčně znepřátelených sil duchem naprosto rovné kosmické bezpečnosti. V „Nových zpěvech“ dobrala se obecného dna důsledná vůle nezastaviti se před jedinou ilusí, předsudkem a mravní konvencí, jež dědičně, z bojácnosti a konečně z pudu zachovati násilnický řád světa popírají nahotu věcí. Zde nerozhodlo se horkým útokem v pouhých případech sveřepé obmezenosti nebo farizejství burcujícího ošklivost; tady byla objevena pevnina zalitá neznámým a rázem nejdůvěrnějším ti světlem věcnosti. Snem

o „přímých a hrdých mužích a věrných ženách, o lidech z pralátky“, láskou ke „všem věcem, jejichž vztahy jsou prosté“, vjemem absolutní osobní nenáročivosti dozrál básnický život započatý kdysi v nachu a pompě subjektivity.

Nechte si kněžská svá roucha, kostýmy obnošené,
vzezření zasvěcenců a masky povznešené,
chci prostý, občanský šat.

A zvučí nejenom křepké štěstí blahých smyslných okamžiků ze sluneční barevné fontány „Jarní neděle v letní restauraci“, ale lze z básně vycítit i dalekosáhlý myšlenkový plán zdůrazněný tendenčně navzdor „domýšlivosti básníků“, to jest tragické subjektivnosti samotářských duší, které *hodnotí a soudí* život z kritického odstupu:

S tebou, demokracie krotká a radující se,
s tebou odpočinouti chci si od sebe samého.
Chceme býti veselí, sytí, přirození jako květ
nový den.
Pročež také pečeně sem a uzeniny!
Piva, vína, limonády!
Salámy sem, sýry, dorty a likéry!
Číšníku! Občane! Bratře!

Tak, shledav ve všech podrobnostech světa totéž základní a netříditelné oprávnění k existenci, zrušil Neumann v „Nových zpěvech" po způsobu Walta Whitmana starou členitou formu lyriky vyjadřující soudný niterný děj a shrnul do svých slok, nepravidelných podle přirozeného rytmu syrového živelného dění, celistvý proud zjevů hodnocených jen po jejich vlastní *faktické potenci*. Důsledné užití této tvůrčí metody samo sebou zvrátilo i dosavadní estetické hodnocení slovního materiálu a dalo vznik básnické řeči, kde jsou sloučeny prvky mluvy, ať je již literární tradice vyzkoušela, anebo teprve včera zrodila prostá potřeba odborné dílny, ulice a tržiště. Těžký problém našel v Neumannovi, výjimečném umělci konkrétního výrazu, mistra stejně neohroženého, jako životem požehnaného.

Smysl a plán básnické niternosti je cosi, čemu nikdy nepřijde na kloub člověk s uhaslým srdcem a s mozkem navyklým podle tuhých logických regulí a ještě ztrnulejších mravních zásad domýšleti se svých pravd. Nejtěsnější blízkost básníkova k věčně žhoucímu středu živoucnosti způsobuje, že jeho dílo samovolně nabývá absolutních vlastností životních a že pouze jemný instinkt do-

vede se vyznati ve vitální mnohosměrnosti a zpodobivé měniivosti tohoto duchového projevu, pro nějž přece ze všech snad lidských konání nejnesnadněji bylo by nalézti přibližnou analogii v holé přírodní činnosti. Svět umělcovy myšlenky, vesmír básnického vnímání je nezbadatelný vědní metodou a zklame nejenom pedanta hojným rozumovým zdáním nedůsledností, nesouhlasů a kontradikcí. To nutno si připomenouti, než sáhneme po knížce psané zároveň s „Novými zpěvy“ a vydané k podzimu loňského roku jako „dvojitá kytice“, tedy útvar svým způsobem nahodilý, *Horký van a jiné básně*. Ať se jakkoli podaří modernímu básníku překonati svou lidsky úzkou osobnost a rozvinouti se v typ, zkratku hromadné duševnosti řídce rozptýlené po jedincích, ať se jeho chápání a vnímání sebe důvěrněji vzdá proudu pobratřených jevů životních, nebude ušetřen okamžiků, kdy se pocítí sám a sám, cizinec mezi svými nejbližšími a bědný vypovězenec z říší tohoto světa. Surově se naň vrhne a jeho srdce ledem zavalí střízlivá maškaráda životního řemeslnictví a v jeho tváři neúkojného putovníka k jakémusi smyslovému absolutnu poznamená se nevyhladitelnými vráskami cesta myšlenky zhluboka pochybo-

vačné o ceně lidské spekulace. A moudrost, která se rozestřela rovnoměrným svitem nad nerozhraničenými světy, opět se soustředí ve skromný plamen srdce pečlivě ochraňovaný ve tmách a destilující ze zátop hořkosti chut vyzkoušenou věky básnické filosofie:

Život je veliké blahoslavenství,
k němuž se kráčí přes ženství.
Vše ostatní je pouze stan,
v němž velebný ten děj jest hrán.

V nové české poesii je málo věcí, jež se odhodlaly odkrýti individuelní podobu niterného případu s takovou krutou upřímností jako erotický cyklus „Horký van". Je to opravdu případ, děj místně vymezený, nevinně bezohledná zpověď nejosobnějšího dosahu. Některé sloky připadají jako partie rodinného obrazu úžasně intimní pravdomluvnosti. Jde o domácnost, o manželskou lásku básníkovu, a Neumann ji zbásňuje přísně podle přírody, odříkaje se nadsázek a spirituelních retuší. Tímto sladkohořkým příběhem, jejž rytmuje střídání cizotného napětí ducha s dokonalým odpočinkem srdce, táhne žhoucí a věčný van prvotní lidskosti; jím rozpalují se manželští milenci k šíleným tě-

lesným hrám a divým splynutím, nacházejíce v slastech společného lože záblesk absolutna, které vodí jejich osamocené cesty jenom do trýznivé prázdnoty.

Svou nejintimnější lyriku napsal Neumann pravidelným tradičním veršem a v nejlepších případech ji vyzpíval čistou melodií. To má pevný vztah k psychologickým předpokladům básnické práce vznikající vedle neosobních a polyfonních „Nových zpěvů".

Nesmírný dějinný rozmach posledních let připravil Neumannovi kromě toho, čím zpěryl půdu všech plodných srdcí a myslí, neočekávanou sensaci. Za krásného léta 1914 podivné zjevy oživily básníkovo milé moravské údolí, kde se zrodilo tolik něhyplných básní vzkříšené lásky k životu. Vlak za vlakem počal se dlouze vléci ze zářezů nad Svitavou nebo z tunelu ve stráni, všechny ozdobené květy a větvovím a naplněné vojáky prvních rakousko-uherských armád, jež měly býti krvavě rozmetány v bezhlavých bitevních podnicích na pláních Haliče. Nepochopitelné veselí obětovaného davu marně zaútočilo na pokojnou zvyklost kraje náhle oněmělého k českému srdci v prvních mrákotách katastrofy. Doba nespokojila se Neumannovou rolí diváka, byť i sebe hlouběji

vnitřně účastného. Někdy v roce 1915 oblečen byl básník v modrošedý šat domobrance, poslán do uherské garnisony, bezvýsledné duševní karantény českých plukův, a odtud pak vláčen až do podzimu 1917 po divokém území rakousko-uherské fronty na Balkáně. Bylo by zbytečno uvažovati o tom, jaký strašlivý otřes musil slepě zpupný skutek středoevropských císařů vyvolati v duši básníka „Českých zpěvů" a starého radikálního bojovníka za sociální svobodu. Počáteční dva z *Třiceti zpěvů z rozvratu*, představujících výbor z Neumannovy poesie let válečných, zobrazují s nahou názorností děj vysilující niterné bezradnosti a hlodavého nepokoje prvních mobilisačních dnů, kdy český lid shromažďoval se pod nepřátelskými prapory, aniž dovedl konkrétně pomysliti na odboj, vlastní přirozenost jeho cítění v nastalém střetnutí se národů. Ačkoli v obou básních není věty všeobecné napovídavosti a mravní úmyslnosti a lze je s dostatečnou jistotou zařaditi mezi útvary básnického expresionismu, vyjadřují přece bezprostředně stav české mysli, kterou historie sblížila s duchem lidskosti, odepřevši jí i jen zdání illuse a rasového opojení, jimiž si ostatní válčící národy maskovaly hrůzu a ošklivost nejukrutnějšího vraždění. Neuman-

nův projev lidství a češství liší se totiž zřetelně od převážné většiny toho, co bylo u nás napsáno z podnětu převratné války. Na rozdíl od největší části českých intelektuelních lidí, v nichž drtivý mravní účin národního osudu ve světovém soupeření zničil kladný smysl pro kteroukoli jinou skutečnost, zachraňovala básnická moudrost, dozrálá „Novými zpěvy", znamenitý rozsah duševní a smyslové svobody a svěžesti v Neumannovi. Šel do války rozhodnut obětovati co nejméně sil marné vnitřní dialektice a mravnímu záporu a uchystán mužně se přizpůsobiti neodvolatelné životní skutečnosti. „Třicet zpěvů" s těžko ocenitelnou výrazností vyjádřilo rovnováhu obou mocných energií : nejhlubší lidské úzkosti a ryzí české naděje s dobře řízeným pudem *žíti i rozvrat*, básniti v kladném tvárném smyslu i pohromu lidskosti. Zhruba možno říci, že Neumannova poesie z válečné doby je dělána asi z téže hmoty jako jeho básně pokojné civilisace, třeba „Zpěvy drátů" nebo „Stavba vodovodu"; jde jí povšechně také o potencielní mohutnost různorodých jevů v neúměrném rytmu životní náhodnosti, ať je to již vlak třeštící lehkomyslností bezejmenné hromady uniformovaných lidí, anebo těžké kouzlo horké

uherské noci, chaos dojmů nad mapou rozeštvaného světa, změť smyslných podnětů ve vyhladovělém vojáku, jenž zahlédl na pochodu makedonským městem zlaté bochníky kukuřičného chleba, nebo konečně celý melancholický půvab a do barevných detailů rozložený charakter orientálského kraje, kam namířila svůj výboj chamtivost komisní střední Evropy. Všechnu tuto válku však stmeluje nový tektonický duch, jak si ho kategoricky vyžádala dramatická doba: vroucnost cítění nelišitelně osobního i kmenového, nejužší zájem srdce na současné historii. Tak vyrostla z křivolaké vojácké pouti Neumannovy kniha energické výraznosti malebné a hudební, kniha místy ideální tvarové lapidarity a představivého dosahu a zároveň diskretní poesie oddaně trpícího češství, o němž budiž poznamenáno, že bylo jedno z mála pravověřících v obleženém národě.

Uzřev poprvé po dlouhém putování Albanií světové město se západní civilisací, pocítil Stanislav K. Neumann, že je mladistvě „silen vůlí k práci a zápasu". Téměř všichni vojáci prožívali za svých návratů domů rašení životní energie. Mocná a důsažná i snadno se usazující pohnutí něhy a lásky ke všemu v míru živoucímu zachvacovala srdce vypro-

štěná z pekla člověctví. Žízeň po činnosti, živelná potřeba kulturní a společenské tvorby přivedla Neumanna opět do Prahy. Vzepjala se v něm svěžím rozmachem stará průkopnická podnikavost. Léta nic mu neubrala na nesmlouvačné ryzosti služebníka myšlenky, na publicistické pohotovosti a kritickém švihu. Jal se s neochablou vervou básniti symbolicky těsnou spojitost moderní techniky s proudem života v městě. Ale dnešek a zítřek bouřně vsahá do lidských osnov a žádá si celých osobností pro svoje věkovité dílo. Neumann chce tu být dělníkem po zákoně pravdy a spravedlnosti, jak se jen ohnivým srdcím zjevuje. Jeho dílu otevírají se nepředvídatelné průzory cesty, kterou zaměřuje nejzkušenější intelekt ve směru ducha Života.

EDICE ČERVNA

SVAZEK

III

Bohumil Polan

SE

STANISLAVEM K. NEUMANNEM

Literární studie

—

Karikaturu na obálce kreslil

František Gellner

vytiskla

Politika pro nakladatele

Fr. Borového v Praze

1919

STANISLAVA K. NEUMANNA

SPISY

počnou vycházeti na podzim přibližně

v tomto pořadí:

Sv. I. Kniha mládí a vzdoru.

Sv. II. Socialism a svoboda.

Sv. III. Kniha erotická.

Sv. IV. Přede dveřmi Pantheonu.

Sv. V. Torsa a fragmenty.

Sv. VI. Politické zájezdy.

Sv. VII. Kniha lesů, vod a strání.

Sv. IX.-X. S městem za zády.

Sv. XI. Zpěvy z lomozu.

Sv. XII. Úvahy o umění.

Sv. XIII. Zpěvy z ticha.

Sv. XIV. Válčení civilistovo.

Sv. XV. Zpěvy z rozvratu, atd.

—

Předběžné přihlášky přijímá

nakladatelství Fr. Borového v Praze II.

a všecka knihkupectví.

45

PG
5038
N46S4
1919

Robarts

c. 1

Polan, Bohumil
Se Stanislavem K. Neumannem : literární studie /
Bohumil Polan. -- Praha : Fr. Borový, 1919.
74 p. -- (Edice cervna, sv. 3)

vd(vd)[a]

CZECH

1. Neumann, Stanislav Kostka, 1875–1947. I. Title.

Salata
15/9/92

1117 UTLX
PRODUCED IN CANADA BY UTLAS Int

003 92SEP11 03620551
PRODUIT AU CANADA PAR UTLAS Int

#5